Розділ 1. **ХАРКІВСЬКІ КОНТЕКСТИ**

УДК: 78.071.2+78.071.1(477.54)(092)
DOI 10.34064/khnum2-36.01

Мандзюк Любов Сергіївна
Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського,
кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри народних інструментів України
e-mail: lubov.mandziuks@gmail.com
ORCID iD: 0000-0003-1182-7858

Музично-виконавські проєкти як вид вшанування пам'яті видатного харків'янина Гната Хоткевича

Постать Гната Хоткевича є знаковою для народно-інструментального мистецтва. Його музична діяльність заклала основи професіоналізації бандурного мистецтва. Метою статті є осягнення вагомості харківських, на присвяту пам'яті Гната Мартиновича Хоткевича, мистецьких проєктів як важливого чинника популяризації бандурного виконавства та заохочення молодого покоління до концертно-виконавської діяльності, спрямованих на відродження та збереження його творчих ідей. У статті детально розглянуто двотуровий Всеукраїнський конкурс виконавців на бандурі імені Гната Хоткевича, який є підґрунтям професійного зростання юних виконавців. Головною відмінністю конкурсу є обов'язкове виконання учасниками новостворених композицій для бандури, які в подальшому входять до збірки «Юний бандурист». Вперше у вітчизняному музикознавстві проаналізовано географію учасників конкурсу та динаміку наявної їх кількості. У висновках підкреслено, що провідним завданням конкурсних проєктів імені Г. Хоткевича є поширення бандурного виконавства шляхом збільшення концертних виступів серед молоді, створення оригінального репертуару завдяки активізації творчості українських композиторів.

***Ключові слова**: бандурне виконавство; харківська бандурна школа; конкурсні змагання бандуристів; Гнат Мартинович Хоткевич; Всеукраїнський конкурс виконавців на бандурі імені Г. Хоткевича; народно-інструментальне мистецтво; музично-виконавська майстерність; репертуар; композиторська творчість для бандури.*

Постановка проблеми.

Гнат Мартинович Хоткевич (1877–1938) – провідна постать для харківської бандурної спільноти та народно-інструментального мистецтва України у цілому. Особистість митця досі вражає різновекторністю, універсальністю творчих, у тому числі наукових, пошуків та здійснених відкриттів. Г. Хоткевич був справжнім патріотом із сильним духом, чиє життя і творчість, довгий час замовчувані, є наочним прикладом боротьби за національну ідентичність культури і нескоримості українського духу свободи – ідей та поглядів, котрі сьогодні, як ніколи, звучать актуально і своєчасно.

Неможливо переоцінити значення постаті митця для бандурної спільноти України, адже з його іменем пов'язують не лише формування харківської бандурної школи. Він першим почав працювати над створенням оригінального навчально-методичного та концертного репертуару для бандури, винайшов методику викладання гри на бандурі, дослідив історію виникнення та способи вдосконалення інструмента, а також «створив перший у вузівській музичній практиці України клас бандури і став засновником професійної школи кобзарського мистецтва письмової традиції» (Мандзюк, 2001: 65). Організація і проведення конкурсів, фестивалів, конференцій для вшанування пам'яті видатного харків'янина є одним зі способів збереження і поширення його мистецької спадщини. Активна популяризація української національної культури саме сьогодні, коли українці завзято і наполегливо відстоюють своє право на свободу, є вельми актуальним завданням кожного. Тому розвиток бандурного мистецтва – як суто українського національного надбання – нині є важливим.

Об'єктом пропонованого дослідження є музично-виконавські проєкти, присвячені Гнату Хоткевичу, які здійснюються на батьківщині митця у Харкові, а саме: конкурси виконавців на бандурі для різних ланок мистецької освіти, конкурс композиторів для бандури та мистецька толока, де відбуваються лекції, майстер-класи, концертні виконання творів митця тощо.

Актуальність зазначеної тематики полягає у створенні неіснуючої досі панорами конкурсних змагань та інших проєктів з бандурного виконавства, що носять ім'я Г. Хоткевича та проводяться

у Харкові. Поза увагою дослідників залишається двотуровий Всеукраїнський конкурс виконавців на бандурі імені Гната Хоткевича, який є підґрунтям професійного зростання бандуристів усіх трьох ланок мистецької освіти. Попри очевидну популярність виконавських конкурсів імені Г. Хоткевича серед музикантів і науковців, дотепер не було визначено їх роль у розвитку сучасного бандурного виконавства. Крім цього, суттєвим дослідницьким завданням постає виявлення специфічних рис та особливостей цих заходів, аналіз виконуваного конкурсантами репертуару, простеження генези та динаміки розвитку конкурсів за кількістю учасників. Зазначене вище зумовлює актуальність пропонованого дослідження.

Останні дослідження і публікації. Зауважимо, що сучасне наукове осмислення бандурного виконавства демонструє різнобічну спрямованість. Зокрема, суттєвим є інтерес музикознавців до спадщини Г. Хоткевича. Найбільш повно його музичну творчість висвітлено в монографії Н. Супрун «Гнат Хоткевич – музикант» (Супрун, 1997). Дослідниця детально розкриває особливості діяльності митця в єдності її соціально-історичних, фольклорно-етнографічних, органологічних та композиторських аспектів. Огляд багатогранних напрямів діяльності митця представлений у статті С. Пінчак (2019): констатовано глибоку національність його педагогічної і творчої спадщини.

Проблематика розвитку музично-конкурсних заходів у галузі народно-інструментального мистецтва різною мірою висвітлена у працях В. Дутчак (1996), Г. Ігнатченка (1998), І. Лісняк (2019), Т. Слюсаренко (2018). У цілому науковці розглядають конкурси і фестивалі як чинник удосконалення професіоналізму виконавця. Однією з перших виконавськими змаганнями серед бандуристів-професіоналів зацікавилася В. Дутчак. У її дисертації, присвяченій розвитку бандурного мистецтва у 1970–1990 роки, вперше в музикознавстві бандура розглядається як конкурсний інструмент (Дутчак, 1996).

Значна частина наукових праць розкриває специфіку композиторської творчості та розширення репертуару для бандури. Серед таких досліджень – новітня дисертація О.-К. Созанської (2023), де

здійснено аналіз становлення професійного бандурного репертуару. Усе багатство оригінального репертуару для бандури в аспекті жанрово-стильової еволюції розглядає О. Ніколенко (2011). Частково проблему бандурного репертуару на прикладі бандурного виконавства Слобідського регіону XX – початку XXI століття розкрито в монографії Т. Слюсаренко (2018). Теоретичним засадам художнього перекладення музичних творів для бандури у різних аспектах присвячено дисертаційні дослідження І. Дмитрук (2009), Н. Хмель (2018), Т. Яницького (2020). Вивченням пошуків сучасних композиторів у ракурсі створення оригінального бандурного репертуару займалися І. Лісняк (2019), І. Дружга (2021).

Метою статті є осягнення вагомості харківських мистецьких проєктів на присвяту пам'яті Гната Мартиновича Хоткевича як важливого чинника популяризації бандурного виконавства та заохочення молодого покоління до концертно-виконавської діяльності, спрямованих на відродження і збереження його творчих ідей.

Методологія дослідження. Використані такі методи, як *аналітичний* і *структурний* (для осягнення особливостей проведення музично-виконавських проєктів імені Г. Хоткевича); *хронологічний* (для розгляду специфіки організації Всеукраїнського конкурсу виконавців на народних інструментах імені Г. Хоткевича у часовій послідовності); *статистичний* і *типологічний* (для хронологічної систематизації динаміки кількості учасників Всеукраїнського конкурсу виконавців на народних інструментах імені Г. Хоткевича, а також для аналізу географії конкурсантів та їх конкурсних програм).

Наукова новизна дослідження зумовлена тим, що систематизовано панораму музично-виконавських харківських проєктів, присвячених пам'яті Г. Хоткевича; уперше здійснено розгорнуту репрезентацію досвіду проведення Всеукраїнського конкурсу виконавців на бандурі імені Г. Хоткевича; проаналізовано географію учасників та динаміку наявної їх кількості.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Музично-виконавські проєкти, присвячені Г. М. Хоткевичу як основоположнику харківської бандурної школи, – це сукупність конкурсних випробувань, які проводяться на батьківщині митця

у Харкові та нині згуртовують бандуристів усіх трьох рівнів мистецької освіти (початкової, середньої та вищої). Т. Слюсаренко зауважує, що «започаткування та проведення конкурсних змагань серед виконавців-бандуристів середньої та вищої ланки музичної освіти припадає на кінець 90-х років XX століття» (Слюсаренко, 2018: 135). Нинішні конкурсні змагання є одним із суттєвих засобів існування академічного напряму в сучасній бандуристиці.

Починаючи з 1998 року, на батьківщині Г. М. Хоткевича проходять одні з найпрестижніших конкурсів виконавців на бандурі та знакові музикознавчі заходи, а саме:

- 1997 р. – Всеукраїнський огляд автентичного виконавства на традиційних кобзарських інструментах;
- 1998–2010 рр. – Міжнародний конкурс виконавців на українських народних інструментах імені Гната Хоткевича;
- 2003, 2005, 2007, 2009, 2011, 2013, 2015, 2017, 2019, 2021, 2023 рр. – Всеукраїнський конкурс виконавців на бандурі імені Гната Хоткевича;
- 2012 р. – Всеукраїнський конкурс композиторів імені Гната Хоткевича;
- 2016 р. – Всеукраїнській конкурс виконавців на бандурі імені Гната Хоткевича (професіонал);
- 2022 р. – Міжнародна мистецька толока до 145-річчя від дня народження Гната Хоткевича.

Далі послідовно оглянемо кожен із цих проєктів. На думку дослідників, передумовою формування конкурсного руху був Перший Всесоюзний огляд виконавців на народних інструментах, проведений у Києві та Москві 1939 року з метою розповсюдження майстерності виконання на народних інструментах і пошуку талановитих музикантів. Хоча, за твердженням Л. Носова, бандуристів на огляді була незначна кількість (шість учасників, серед яких харків'янин Ілля Фількенберг), та «бандура, яку вважали виключно акомпануючим інструментом, була представлена вперше в сольному виконанні творів Ж.-Б. Люллі, Л. Бетховена» (Носов, 1940: 54). Вже І. Лісняк зазначає, що представлення саме бандурного академічного мистецтва відбулося на Всесоюзному конкурсі

виконавців на народних інструментах у 1957 році. Цікаво, що репертуар лауреата першої премії С. Баштана включав не лише обробки українських народних пісень, а й перекладення – класичних творів (Лісняк, 2006).

Значному розвитку бандурного виконавства та професійному становленню музикантів на всіх рівнях мистецької освіти в Україні сприяли конкурси виконавців на народних інструментах імені Гната Хоткевича. Тому важливою подією у цьому професійному мистецтві стало проведення 1993 року в Києві першого Міжнародного конкурсу бандуристів імені Гната Хоткевича. Відомо, що ідейним натхненником конкурсу був директор фірми «Соломія» О. Похилий, за підтримки тогочасного міністра культури України І. Дзюби.

Знаменною подією став ***Всеукраїнський огляд автентичного виконавства на традиційних кобзарських інструментах*** до 95 річниці історичного виступу кобзарів, зібраних Г. Хоткевичем на XII Археологічному з'їзді у Харкові. Було проведено показ автентичного виконавства на таких інструментах, як старосвітська кобза, бандура, пан-бандура, торбан, гусла, ліра. К. Черемський зауважує: «До участі в огляді було запрошено тільки виконавців, які володіють традицією гри на діатонічних кобзарських інструментах. Виконавці на хроматичних інструментах участі в огляді не брали… Програма виступів складалася з творів традиційного кобзарсько-лірницького репертуару, зокрема: дума, псальм, кант, народна історична, побутова пісня (балада), народний танок» (Черемський, 1998: 116). Поруч із розвитком професійного бандурного виконавства, збереження автентичного кобзарства і продовження стародавньої національної традиції народного музикування є дуже важливим.

1998 року з ініціативи почесного професора (на той час Харківського державного інституту мистецтв імені І. П. Котляревського), доктора фізико-математичних наук П. Г. Черемського, завідувача кафедри народних інструментів України професора Б. Міхєєва, за підтримки Міністерства культури та мистецтв України Харківською обласною адміністрацією, ХДІМ імені І. П. Котляревського, державно-громадським благодійним Фондом національно-культурних ініціатив імені Гната Хоткевича, Харківським

міськвиконкомом засновано ***Міжнародний конкурс виконавців на українських народних інструментах імені Гната Хоткевича***.

Творче змагання відбувалося раз на три роки і проводилося на базі Харківського державного інституту мистецтв. Виконавці-бандуристи були представлені на конкурсі у трьох номінаціях: бандурист-співак, бандурист-інструменталіст, ансамблі бандуристів. Крім вмотивованого вдосконалення виконавської майстерності, цей захід стимулював розширення оригінального концертного репертуару, більшою мірою доробками харківських композиторів (Мандзюк, 2010).

Загалом, з 1998 по 2010 рік, було проведено п'ять Міжнародних конкурсів виконавців на українських народних інструментах імені Гната Хоткевича.

Знаковою культурно-мистецькою подією сучасної України є ***Всеукраїнський конкурс виконавців на бандурі імені Гната Хоткевича***, який від 2003 року проводиться у форматі бієнале у Харкові. Необхідно зазначити, що конкурс є одним з найбільш довготривалих професійних двотурових конкурсів для музикантів початкової ланки музичної освіти. І він став першим творчим змаганням, саме двотуровим від початку свого заснування.

Спершу конкурс організовувався на обласному рівні і мав назву Відкритий конкурс юних бандуристів імені Г. Хоткевича. Починаючи з 2013 року, це Всеукраїнський конкурс виконавців на бандурі імені Г. Хоткевича. Нині він має власну історію, оскільки уже більше ***20 років*** залучає до бандурного мистецтва юних виконавців, формує духовні та моральні цінності молодого покоління, а також пропагує композиторську творчість для бандури (класичну і сучасну). Недаремно гасло конкурсу стверджує: «Ми – діти України! Ми – діти XXI століття!»

Відомо, що ідейним натхненником конкурсу є лауреатка Міжнародних конкурсів, кандидатка мистецтвознавства, доцентка кафедри народних інструментів України Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського Л. С. Мандзюк. Перший конкурс відбувся на базі Харківського ліцею мистецтв № 133.

Виконавчим куратором проєкту була заслужена діячка мистецтв України Р. І. Савіних.

За словами організаторів, метою проведення конкурсу є пропаганда українського мистецтва, розвиток сучасних виконавських технологій гри на бандурі, удосконалення академічної майстерності юних виконавців, збагачення концертного та педагогічного репертуару творами сучасних композиторів, обмін досвідом роботи викладачів.

До складу журі на чолі з Л. С. Мандзюк входять провідні викладачі класу бандур з різних регіонів України – О. В. Герасименко (Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка), Н. В. Морозевич (Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової), С. В. Овчарова (Дніпропетровська академія музики імені М. І. Глінки), Л. В. Федорова (Національна музична академія України імені П. І. Чайковського) та інші провідні бандуристи України.

До участі в конкурсі запрошують юних бандуристів – вихованців мистецьких шкіл, студій, гуртків віком від 6 до 16 років – продовжувачів традицій академічного бандурного виконавства, закладених Гнатом Хоткевичем. Виконавські випробування проходять у два тури у двох номінаціях: бандуристи-інструменталісти та бандуристи-співаки. За віковим критерієм учасники змагаються у трьох категоріях: перша вікова категорія – виконавці 6–9 років; друга вікова категорія – виконавці 10–12 років; третя вікова категорія – виконавці 13–16 років.

Зауважимо, що виконавська програма конкурсантів має досить серйозні вимоги. Цим і зумовлена організація, від самого початку, двох виконавських турів, оскільки досить юні бандуристи через свої, ще дещо обмежені, психофізіологічні можливості не можуть осягнути виконання п’яти творів поспіль на змагальній сцені. Бандуристи-інструменталісти на I турі повинні виконувати два твори – віртуозний етюд (або п’єсу) та поліфонічний твір кантиленного характеру; на II турі – три твори – 1) класичний твір великої форми (концерт, соната, варіації, рондо тощо); 2) новий твір для бандури, раніше не друкований; 3) обробка народної теми (різноманітні жанрові втілення). Програма бандуристів-співаків I туру включає

віртуозний етюд та ліричну пісню (вокальна кантилена); у II турі необхідно виконувати: 1) класичний твір великої форми (концерт, соната, варіації, рондо); 2) пісня сучасного композитора; 3) народний вокальний твір за вибором виконавця.

Отже, конкурсний репертуар учасників характеризується жанровою і стилістичною різноманітністю: це перекладення творів українських та зарубіжних композиторів, у тому числі сучасних, а також різностильові обробки українських народних пісень. Також першорядною особливістю Всеукраїнського конкурсу виконавців на бандурі імені Г. Хоткевича є обов'язкове виконання його учасниками нових композиторських творів (написаних спеціально для конкурсу); для інструменталістів – це оригінальний інструментальний твір, для вокалістів – пісня сучасного композитора.

Такі вимоги якнайкраще сприяють активізації викладацької діяльності у сфері збагачення оригінального бандурного репертуару і стимулюють активну співпрацю виконавців із композиторами по території всієї країни, а не лише визнаних мистецьких центрів. Крім цього, результатом такої співпраці є видання нотної збірки для бандури «Юний бандурист» з новими творами сучасних композиторів, які вперше звучали на конкурсі. Кожен учасник, а надалі й його викладач, одержує таку нотну збірку з оригінальними творами, що прямо сприяє популяризації композиторської творчості конкретних сучасних авторів. Показово, що, заради збагачення бандурного репертуару якісним доробком, Благодійний фонд Гната Хоткевича передбачав спеціальну винагороду також і композиторам за кращий твір для бандури.

Розглянемо детальніше специфіку нотних збірок для бандури «Юний бандурист», які призначені для учнів початкової ланки музичної освіти. Їх чисельність сягає вже 11 випусків (за кількістю проведених конкурсів), вони містять інструментальні та вокально-інструментальні композиції для бандури та демонструють широкий спектр жанрів і стильових моделей сучасного бандурного репертуару, зокрема: а) *оригінальні твори для бандури* – Ю. Грицун, «Чакона» (випуск 3); М. Стецюн, «Український танець» (випуск 4); Ехсан Таваккол, Прелюдія (випуск 7); Б. Стандара, «Мрія-етюд»

(випуск 8); б) *непрограмні твори із конкретним жанровим визначенням* – В. Папаїка, «Реквієм», «Баркарола» (випуск 1); Л. Донник, «Вальс» (випуск 5); в) *перекладення для бандури* – В. Задоянов, вальс «Мить», перекладення М. Юзефович (випуск 6); М. Камідж, Сонатина, перекладення М. Ляшенко; А. Діабеллі, Алеманда, перекладення М. Ляшенко (випуск 8); А. Винокуров, Тарантела, перекладення М. Ляшенко (випуск 10); г) *аранжування* – П. Солодуха, «Біля тополі», аранжування Н. Архіпенко; «Гей, соколи», обробка української народної пісні О. Стадника, аранжування В. Сакали (випуск 11); д) *обробки українських народних пісень* – «Купався Іван», обробка І. Стороженко (випуск 6); «Лугом іду», імпровізація на тему української народної пісні Е. Ляшенко (випуск 9); е) *фольклорні замальовки* – «Івана Купала», музика і слова К. Козинської та М. Козинського (випуск 3); «Веснянка», слова О. Олеся, музика Д. Скоропад (випуск 9); ж) *пейзажні замальовки* – Л. Донник, «Метелиця»; І. Гайденко, «Старий млинок» (випуск 1); А. Аджубейська, «Гра води» (випуск 4); муз. О. Польового, сл. Я. Щеголіва, «Літній ранок» (випуск 6); муз. В. Власова, сл. Н. Мовчан-Карпусь, «Дозріває шпанка» (випуск 9); и) *дитячі пісні* – «Кіт-Муркіт», музика В. Паллай, слова З. Ружин (випуск 3), «Жук танцює», музика та слова М. Залізняк, «Гра у квача», музика О. Мурзіної (випуск 5).

Можна констатувати, що новітні композиторські твори самобутньо репрезентують роботу митців у сфері розширення технічних і виразових засобів гри на бандурі і пошуків відповідних нових темброво-колористичних співзвуч. Спостерігаємо також надзвичайно різноманітне художньо-емоційне забарвлення представлених музичних опусів: від меланхолійних молитов та елегійних колискових до жвавих танцювальних п’єс у ритмах регтайму, козачка, тарантели. Названі твори свідчать про те, що композитори частіше звертаються до бандурного звучання у вокально-інструментальних жанрах.

За більше ніж 20 років свого існування Всеукраїнський конкурс виконавців на бандурі імені Гната Хоткевича об’єднав понад 500 талановитих виконавців з різних куточків України. Показово, що географія конкурсантів охоплює 23 області України, крім Закарпатської. Орієнтовно половина переможців конкурсу продовжила своє

навчання і надалі займається музикою професійно. Нині деякі з них вже стали виконавцями, викладачами та науковцями.

Кількість учасників конкурсу кожного разу змінюється за принципом синусоїдного руху (*Таблиця 1*).

Таблиця 1. *Динаміка кількості учасників та географія переможців Всеукраїнського конкурсу виконавців на народних інструментах імені Г. Хоткевича*

№	*Рік*	*Кількість учасників*	*Вокалісти*			*Інструменталісти*			*Переможці (Гран-прі)*
			1к	*2к*	*3к*	*1к*	*2к*	*3к*	
I	**2003**	**30 (18+12)**	18			12			**Олеся Хмирова** (Харків)
II	**2005**	**34 (22+20)**	8	-	14	6	-	14	**Максим Мельник** (Луцьк)
III	**2007**	**60 (35+25)**	4	16	15	6	7	12	**Марина Пхіденко** (Чорнобай, Черкаська обл.)
IV	**2009**	**54 (30+24)**	2	14	14	2	10	12	**Катерина Трачук** (Чернівці)
V	**2011**	**45 (25+20)**	3	13	9	2	11	7	**Стефанія Мицик** (Кривий Ріг)
VI	**2013**	**66 (38+9)**	5	14	19	8	5	16	**Діана Буйновська** (Дніпро)
VII	**2015**	**18 (10+8)**	3	2	5	-	4	4	**Олена Аршава** (Люботин, Харківська обл.)
VIII	**2017**	**47 (27+20)**	7	14	6	5	11	4	**Евеліна Аврамець** (Харків)
IX	**2019**	**56 (30+26)**	6	13	11	2	12	12	**Катерина Іщук** (Харків)
X	**2021**	**53 (24+29)**	4	9	11	4	12	13	**Юлія Купчинська** (Харків)
XI	**2023**	**44 (19+25)**	6	5	8	2	9	14	**Аніта Сиркіна** (Одеса)

Загалом в останні роки участь у конкурсі беруть близько 50 виконавців. Їх кількість дещо зменшилася від початку воєнних дій на Сході України, та відновилася із тимчасовим переходом на онлайн або змішаний формат. Статистика свідчить про очевидну кількісну перевагу учасників у номінації «бандуристи-співаки», що відображає найбільш питому особливість кобзарського мистецтва. Лише

в останні роки кількість бандуристів-інструменталістів зросла (наприклад, у 2023 році – 19 вокалістів та 25 інструменталістів), що пояснюється підвищенням зацікавленості молодого покоління інструментальною музикою. Як бачимо з *Таблиці 1*, де представлені лише імена володарів Гран-прі, а також фактологічні дані, збережені у буклетах конкурсів, переможцями Всеукраїнського конкурсу виконавців на бандурі імені Г. Хоткевича стають представники різних регіонів, що свідчить про високий рівень і доволі однаковий ступінь фахової підготовки викладачів мистецьких закладів, а також про створену ними виконавську компетентність майбутніх бандуристів-професіоналів.

Цінним методологічним доповненням кожного конкурсу є *майстер-класи* відомих бандуристів-солістів та викладачів класу бандури з України та зарубіжжя (Р. Гриньків, Л. Дедюх, В. Єсипок, Л. Мандзюк, В. Мішалов, О. Созанський). Обмін досвідом і творче спілкування педагогів сприяють підвищенню професійної майстерності та розширенню педагогічно-виконавських обріїв викладачів. Заходи такого рівня та значення також вселяють у наймолодших виконавців прагнення й ентузіазм вдосконалювати мистецтво гри на бандурі та продовжувати традиції, закладені фундатором харківської бандурної школи Г. Хоткевичем.

Важливе значення серед мистецьких проєктів, присвячених пам’яті видатного майстра, має ***Всеукраїнський конкурс композиторів імені Гната Хоткевича***, організований у 2012 році Харківським національним університетом мистецтв імені І. П. Котляревського, Харківським обласним відділенням національної спілки композиторів України і Статутним територіально-галузевим об’єднанням «Південна залізниця» за ініціативою Л. Мандзюк. Конкурс проводився у трьох номінаціях: інструментальний твір для бандури соло, вокально-інструментальний твір у супроводі бандури, інструментальний або вокально-інструментальний твір для ансамблю малої форми із включенням бандури. Цікаво, що до участі запрошували всіх охочих, незалежно від віку, освіти й місця проживання.

Першу премію в номінації «Вокально-інструментальний твір у супроводі бандури» отримав Артем Винокуров за обробку

української народної пісні «Ой, на горі калина». Другу премію присуджено Аллі Калашник за пісню на власні слова «Два листочки». Третю премію отримав автор пісні на слова Лесі Українки «Гей, піду я в ті зелені гори».

У номінації «Інструментальний твір для бандури соло» перша премія не присуджувалася, другу премію отримала Юлія Грицун за «Фантазію тиху і гучну» на тему української народної пісні «Тихо над річкою». Третю премію було присуджено Георгію Матвіїву за «Імпровізацію» на тему української народної пісні «Взяв би я бандуру».

Переможцем у номінації «Інструментальний або вокально-інструментальний твір для ансамблю малої форми із включенням бандури» журі під головуванням народного артиста України, професора В. М. Птушкіна обрало композицію Юлії Грицун на слова Тетяни Грицун «Весняний переполох». Другу премію здобув Володимир Ольшевський за пісню на слова Л. Українки «Ой, здається не журюся». Третю премію заслужила пісня Миколи Данилюка на слова Наталії Гертер «Розкажи…».

Фактично усім учасникам-композиторам вдалося знайти баланс між сучасним креативним звучанням бандури і питомим духом українського народного музикування. Це важливо, адже головним завданням при написанні музики для певного інструмента є не тільки сучасність її ритмоінтонацій, а й збереження органічної унікальності звучання цього інструмента. Вже за традицією, за результатами конкурсу було видано збірку «Твори сучасних українських композиторів для бандури», яка містить 15 сучасних композицій, з яких сім – вокально-інструментальні.

Слід зауважити, що подібні конкурси не лише виконують надважливу роль популяризації бандурного виконавства, а й вирішують актуальну проблему оновлення і збагачення сучасного репертуару для бандури. Активна співпраця виконавців і композиторів завжди дає цікаві та корисні результати і сприяє розширенню темброво-колористичних, технічних та художньо-виразних можливостей бандури.

Загалом бандурне мистецтво XX–XXI століття характеризується стрімким розвитком композиторської творчості із розгалуженою системою жанрово-стильових напрямів. Від другої половини XX століття

відбувається пожвавлення композиторського інтересу до бандурного звучання. Дослідниця І. Дружга зауважує: «У концертному й навчальному репертуарах утверджуються різні види великих інструментальних форм для бандури соло … – фантазії, попурі, варіації, сюїти, рапсодії, сонати, концерти, концертино та ін.» (Дружга, 2021: 62).

Утім, незважаючи на активне звернення авторів до бандурного звучання, ще у 80–90 роках науковці відзначали брак відповідного до нагальних потреб нотного матеріалу для виховання бандуристів у всіх ланках музичної освіти. Проблема розширення новітнього бандурного репертуару є досить актуальною і нині. За словами О.-К. Созанської, «на кожному етапі професійно-академічного навчання бандуриста надзвичайно гостро постає питання браку яскравого, концертного оригінального сольно-інструментального репертуару». Дослідниця зауважує, що сьогодні, на жаль, «традиція створення репертуару для бандуристів найбільш активно підтримується виконавцями-бандуристами, котрі задля розвитку улюбленого інструмента відкрили у собі талант до композиції, та композиторами, що працюють у тісному тандемі з певними виконавцями» (Созанська, 2023: 45). Все ж досі недостатньо заповненими залишаються ніші оригінальних масштабних інструментальних та поліфонічних жанрів для бандури.

Серед сучасних представників харківської композиторської школи для бандури писали М. Стецюн, А. Гайденко, І. Гайденко, Ю. Грицун. Між іншим, їхні твори в різні роки були обов’язковими в репертуарі Міжнародного конкурсу виконавців на українських народних інструментах. Це, зокрема, «*Etude-impromtu*» і «Танок у формі рондо» М. Стецюна, Концерт для бандури з оркестром А. Гайденка «Перебендя», «*Inspiracia*» Ю. Грицун, «Харківський» концерт для бандури з оркестром та «Старий млин» І. Гайденка. Зараз ця традиція переходить до молодого покоління творців музичного бандурного середовища Харкова.

Окремого слова в контексті проведення в Харкові мистецько-виконавських проєктів на пошану видатного харківця Гната Мартиновича Хоткевича заслуговує Герой України Віктор Миколайович Остапчук, який повсякчас переймався матеріальною стороною організації

цих заходів, створюючи комфортні умови для роботи учасників та журі. Подарунки для переможців і понині тішать своїх володарів.

Прогресивним і новаторським мистецьким проєктом 2022 року стала ***Міжнародна мистецька толока, присвячена 145-річчю від дня народження Гната Хоткевича***. У межах дводенного онлайн-заходу відбулася ціла низка цікавих та знакових подій під активною організаційно-науковою орудою докторки мистецтвознавства, професорки Юлії Ніколаєвської. Зокрема, відбулася лекція Яни Партоли (Харків) «Давньоіндійська драма "Шякунталя" Калідаси у перекладі та історичному нарисі Гната Хоткевича» з музичними ілюстраціями; майстер-клас лекційного типу від В. Мішалова (Канада) «Традиції Хоткевичевої бандури у реаліях сьогодення» репрезентував особливості наукових розвідок Хоткевича у галузі виконавства; книговидавець О. Савчук (Харків) представив оновлене ним видання Г. Хоткевича «Музичні інструменти українського народу»; фонди бібліотеки ХНУМ імені І. П. Котляревського та Державної наукової бібліотеки імені В. Короленка (Харків) надали можливість для перегляду першодруків Гната Мартиновича; у розвиток органологічних ідей митця відбулася презентація першого випуску відеоантології «Інструменти народів світу», де були представлені українські народні духові інструменти (від В. Овчарчина), фінський кантеле (від І. Губ'як і тріо «Оріана»), литовський канклес (від Р. Марозієне), грецькі лютня, торба (від Г. Коновал), китайський джу-ді, хулуси (від Ван Юцзе), інструменти кримсько-татарського народу (від І. Ходжаніязова). Під модераторством М. Кужби пройшли *artist talk* М. Захарії (Словаччина) «Презентація творчості для цимбалів харківських композиторів на світових сценах» та М. Кужби «Цимбальний всесвіт». Перлиною проєкту став концерт студентів класу Л. Мандзюк із творів Гната Хоткевича.

Висновки.

Харківська бандурна школа завдяки її основоположнику Гнату Мартиновичу Хоткевичу та його послідовникам має свою історію виникнення й функціонування, сформовані виконавські традиції та власні особливості. Нині під впливом процесів самідентифікації в українському суспільстві бандурне звучання дедалі частіше

сприймається як національний символ. Тому своєчасним сьогодні є відродження і збереження новаторських ідей Г. Хоткевича щодо бандури та її духовного і культурно-мистецького значення для виховання національно свідомих українців, особливо Харкова, яким для збереження національної культурної пам'яті не варто забувати свої, уже створені надбання.

Головною метою нинішніх музично-виконавських проєктів, присвячених Гнату Мартиновичу, є збереження і втілення у життя його творчих задумів, а саме – поширення бандурного виконавства шляхом збільшення концертних виступів серед молоді, створення оригінального репертуару для бандури та активізації творчості українських композиторів. Показовим у цьому відношенні є Всеукраїнський конкурс виконавців на бандурі імені Г. Хоткевича як найбільш довготривалий серед існуючих проєктів, який фактично став підґрунтям сучасного професійного бандурного виконавства. Безумовно, конкурсні змагання для бандуристів активізують і популяризацію бандурної музики та творчості українських композиторів.

Таким чином, мистецькі проєкти започатковані для вшанування пам'яті видатного харків'янина і спрямовані у цілому на різнобічну популяризацію бандурного виконавства на сучасних теренах. Однак через низку обставин деякі із цих проєктів поки «стоять на паузі». Утім перспективна ідея систематичного проведення Хоткевичевих конкурсів для бандуристів різних освітніх ланок (початкова, середня, вища) перебуває на стадії активного осмислення і розробки.

Подальші дослідження в обраному напрямі передбачають комплексне наукове вивчення й аналіз особливостей репертуару учасників Всеукраїнського конкурсу виконавців на бандурі імені Гната Хоткевича, творче осмислення сучасного композиторського доробку для бандури, розгляд шляхів популяризації бандурного виконавства за допомогою використання інтернет-технологій.

ЛІТЕРАТУРА

Дмитрук, І. І. (2009). *Жанр перекладу та його різновиди в сучасному бандурному мистецтві.* (Дис. ... канд. мистецтвознавства). Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка. Львів.

Дружга, І. С. (2021). *Сучасна бандуристика: композиторські пошуки та виконавські перспективи*. (Дис. ... канд. мистецтвознавства). Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків.

Дутчак, В. Г. (1996). *Розвиток професійних засад бандурного мистецтва 1970–1990 років: творчість і виконавство*. (Автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства). Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Київ.

Ігнатченко, Г. (1998). Міжнародний конкурс виконавців Гната Хоткевича. *Музика*, 5, 5–6.

Лісняк, І. (2006). Становлення академізму у бандурному мистецтві XX століття. *Сучасні проблеми художньої освіти в Україні*, 1, 142–150.

Лісняк, І. М. (2019). *Академічне бандурне мистецтво України кінця XX – початку XXI століття.* Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. URL: http://www.etnolog.org.ua/pdf/stories/monografiji/2019/lisnyak.pdf

Мандзюк, Л. С. (2001). Становлення класу бандури в ХДІМ. *Актуальні проблеми музичного і театрального мистецтва: мистецтвознавство, педагогіка та виконавство*, 3, 59–67.

Мандзюк, Л. С. (2010). Внесок харківських митців у розвиток виконавського репертуару бандуристів. *Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка*, 14, 176–186.

Ніколенко, О. І. (2011). *Оригінальна інструментальна бандурна творчість в аспекті жанрово-стильової еволюції.* (Дис. ... канд. мистецтвознавства). Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка. Львів.

Носов, Л. (1940). Перший Всесоюзний огляд виконавців на народних інструментах. *Народна творчість та етнографія*, 1, 51–60.

Пінчак, С. (2019). Творча діяльність корифея бандурного мистецтва Гната Хоткевича. *Молодь і ринок*, 1(168), 99–104.

Слюсаренко, Т. О. (2018). *Бандурне мистецтво в українському культурному просторі (на прикладі бандурного виконавства Слобідського регіону XX – поч. XXI ст.)*. Харків: Право.

Созанська, О.-К. (2023). *Композиторська творчість виконавців-бандуристів другої половини XX – початку XXI століття*. (Дис. … д-ра філософії). Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка. Львів.

Супрун, Н. О. (1997). *Гнат Хоткевич – музикант*. Рівне: Ліста.

Черемський, К. (1998). Вшанування пам’яті Гната Хоткевича. *Народна творчість на етнографія*, 4, 114–117.

Яницький, Т. И. (2020). *Теоретичні засади художнього перекладення музичних творів для бандури*. (Дис. ... канд. мистецтвознавства). Національна музична академія ім. П. І. Чайковського. Київ.

REFERENCES

Cheremskyi, K. (1998). Commemoration of Hnat Khotkevych. *Folk Art and Ethnography*, 4, 114–117 [in Ukrainian].

Dmytruk, I. I. (2009). *Genre of transcription and its varieties in modern bandura art.* (PhD thesis). Mykola Lysenko Lviv National Music Academy. Lviv [in Ukrainian].

Druzhga, I. S. (2021). *Modern bandura art: compositional searches and performing prospects.* (PhD thesis). Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. Kharkiv [in Ukrainian].

Dutchak, V. H. (1996). *Development of professional foundations of bandura art in 1970–1990: Creativity and performance*. (Extended abstract of PhD diss.). Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].

Ihnatchenko, H. (1998). Hnat Hotkevych International Competition of Performers. *Music*, 5, 5–6 [in Ukrainian].

Lisniak, I. (2006). The formation of academicism in bandur art of the 20th century. *Contemporary Issues of Art Education in Ukraine*, 1, 142–150 [in Ukrainian].

Lisniak, I. (2019). *Academic bandura art of Ukraine in the late XXth – to early XXIst century.* Kyiv: Publishing Rylsky Institute. URL: http://www.etnolog.org.ua/pdf/stories/monografiji/2019/lisnyak.pdf [in Ukrainian].

Mandziuk, L. S. (2001). The formation of the bandura class in the Kharkiv State Institute of Arts. *Actual Problems of Musical and Theatrical Arts: Art Studies, Pedagogy, and Performance*, 3, 59–67 [in Ukrainian].

Mandziuk, L. S. (2010). Contribution of Kharkiv artists to development of the bandura performers' repertoire. *Problems of Modernity: Culture, Art, Pedagogy*, 14, 176–186 [in Ukrainian].

Nikolenko, O. I. (2011). *Original instrumental bandura creativity in the aspect of genre and style evolution.* (PhD diss.). Mykola Lysenko Lviv National Music Academy. Lviv [in Ukrainian].

Nosov, L. (1940). The first All-Union review of performers on folk instruments. *Folk Art and Ethnography*, 1, 51–60 [in Ukrainian].

Pinchak, S. (2019). The creative activity of the luminary of bandura art, Hnat Hotkevych. *Youth and Market*, 1(168), 99–104 [in Ukrainian].

Sliusarenko, T. O. (2018). *Bandura art in the Ukrainian cultural space (based on the bandura performance of the Sloboda region in the 20th – early 21st century)*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

Sozanska, O.-K. (2023). *Composer creativity of bandurist performers of the second half of the 20th – early 21st century.* (PhD diss.). Mykola Lysenko Lviv National Music Academy. Lviv [in Ukrainian].

Suprun N. O. (1997). *Hnat Khotkevych – a musician.* Rivne: Lista [in Ukrainian].

Yanytskyi, T. I. (2020). *Theoretical foundations of artistic transcription of musical works for bandura.* (PhD diss.). Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].

Liubov Mandziuk

Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts,
PhD in Art History, Associate Professor,
the Department of Folk Instruments of Ukraine
e-mail: lubov.mandziuks@gmail.com
ORCID iD: 0000-0003-1182-7858

Musical and performance projects as a way to honor the memory of the prominent Kharkiv native Hnat Khotkevych

Statement of the problem.

The multifaceted activities of Hnat Khotkevych laid the foundation for the professionalization of bandura art. His figure is significant for the folk instrumental art of Ukraine. Conducting musical and performance projects is a valuable way to preserve and disseminate the legacy by H. Khotkevych. Promoting Ukrainian national culture amidst the current war in Ukraine is a pressing task. Additionally, developing bandura art as a purely Ukrainian national heritage is timely. The relevance of this article lies in the lack of comprehensive scientific understanding of musical and performance events for bandurists in honor of H. Khotkevych in Kharkiv.

Analysis of recent research and publications.

The study of H. Khotkevych's musical creativity is covered in the monograph by N. Suprun (1997) and the article by S. Pinchak (2019). Issues of the development of competitive events in the field of folk instrumental art are highlighted in the works by V. Dutchak (1996), H. Ihnatchenko (1998), and I. Lisniak (2019). The specifics of compositional creativity and the expansion of the bandura repertoire are considered in the dissertations by O. Nikolenko (2011) and O.-K. Sozanska (2023). Theoretical

foundations of transcribing musical works for bandura are covered in the dissertation research by I. Dmytruk (2009), N. Khmel (2018), and T. Yanytsky (2020).

Objectives, methods and novelty of the research.

The purpose of this study is a comprehensive review of Kharkiv artistic projects dedicated to the memory of Hnat Martynovych Khotkevych, aimed at reviving and preserving his creative ideas as an important factor in promoting bandura performance and encouraging the younger generation to engage in concert performance activities. The novelty of this research is determined by the first systematic overview in musicology of Kharkiv's musical and performance projects dedicated to the memory of H. Khotkevych. An extensive presentation of the experience of conducting the Al-Ukrainian Competition of Bandura Performers named after Hnat Khotkevych has been carried out. The following research methods were used: analytical, structural, chronological, statistical, and typological ones.

Results.

Since 1998, some of the most prestigious competitions for bandura performers have been held in H. Khotkevych's homeland, bringing together musicians from all levels of artistic education. These projects are presented in the following chronological sequence:

- *1997 – All-Ukrainian Review of Authentic Performance on Traditional Kobzar Instruments to the 95th Anniversary of the Historic Performance by Kobzars Gathered by H. Khotkevych at the XII Archaeological Congress in Kharkiv.*
- *1998-2010 – International Competition of Performers on Ukrainian Folk Instruments named after Hnat Khotkevych.*
- *2003-2023 – All-Ukrainian Competition of Bandura Performers named after Hnat Khotkevych.*
- *2012 – All-Ukrainian Competition of Composers named after Hnat Khotkevych.*
- *2016 – All-Ukrainian Professional Competition of Bandura Performers named after Hnat Khotkevych.*
- *2022 – International Art Meeting for the 145th Anniversary of the Birth of Hnat Khotkevych, within which lectures, master classes, artist talks, a conversation with publisher O. Savchuk, presentations of first editions from library funds, a presentation of the first issue of the video anthology "Instruments of the Peoples of the World," and a concert of works by H. Khotkevych were held online.*

The All-Ukrainian Competition of Bandura Performers named after Hnat Khotkevych is one of the longest-running professional two-round competitions for musicians in the early stages of music education (ages 6 to 16). Over more than

twenty years, the competition has united over 500 performers from various parts of Ukraine. The geography of the contestants covers 23 regions, excluding Zakarpattia. A distinctive feature of the competition is the mandatory performance of new composers' works (created specifically for the competition). This stimulates teaching activities in enriching the original bandura repertoire and encourages collaboration with composers. The expansion of the bandura repertoire remains a relevant issue.

Conclusion.

The main goal of all musical and performance projects dedicated to Hnat Khotkevych is the multifaceted promotion of bandura performance by increasing concert renditions among youth, creating original repertoire for the bandura, and stimulating the creativity by Ukrainian composers. Over the years, the All-Ukrainian Competition of Bandura Performers named after H. Khotkevych has become the foundation of modern professional bandura performance.

Keywords: *bandura performance; Kharkiv bandura school; bandura performers' competitions; Hnat Martynovych Khotkevych; All-Ukrainian H. Khotkevych Competition of Bandura Performers; folk instrumental art; musical and performance mastery; repertoire; composers' work for bandura.*

Стаття надійшла до редакції 29 червня 2024 року